Cumhuriyet Theology Journal, 28(2): 706-721, 2024
DOI: 10.18505/cuid.1516263

Cumhuriyet Theology Journal

cuid.cumhuriyet.edu.tr | Founded: 1996 Available online, ISSN: 2528-9861 Publisher: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Traces of 'Tadwīr', a Distinctive Feature in Arabic Poetry, in Classical Turkish Poetry

Bünyamin Ayçiçeği[1,a,*]

[1] *Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Literature, İstanbul/Türkiye*
**Corresponding author*

Research Article

History

Received: 15/07/2024
Accepted: 10/10/2024

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright: This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

ABSTRACT

Different nations that came into contact with Arabs incorporated the *aruz* (metrical system) into their own poetry by adapting it to the unique linguistic characteristics of their languages. Particularly in Persian literature, starting from the 11th century, aruz began to evolve according to the peculiarities of the Persian language. In Turkish literature, however, the adaptation of aruz to Turkish was shaped more by practical applications than by theoretical foundations. Over time, Turkish poets managed to adapt aruz to their language and composed Turkish poetry within the framework of the rules they had established. Nevertheless, they have rarely adapted some of the aruz applications used in Arabic poetry to Turkish poetry. One such application is tadwīr, which means splitting a word between the two lines of a couplet, resulting in *mudawwar couplets*. It is a problem that, in the works written on aruz in Turkish literature, either there has been no mention of *mudawwar couplets* or the conclusion has been drawn from a few examples that this usage is quite limited in Turkish poetry. The aim of our study is to address the presence of tadwīr, which is found in Arabic poetry and reportedly not encountered in Persian poetry, in Turkish poetry and to explain the presence of tadwīr and *mudawwar couplets* in Turkish literature through examples that have not been highlighted. Firstly, the article focuses on the definition, origin, development, transition, and application of aruz in Turkish poetry using document analysis, a qualitative research method. The connection and differences between Arabic aruz and Turkish aruz are discussed. Then, the concepts of tadwīr and *mudawwar couplets* are explained, and various terminologies are addressed, with efforts made to illuminate the topic through examples from Arabic poetry. Sources related to the application of aruz in Turkish poetry were examined to investigate whether the concepts of tadwīr and mudawwar couplets are present in Turkish literature. As a result of the examination, it was observed that the concepts of tadwīr and mudawwar couplets were either not mentioned at all in the relevant sources, or conclusions were drawn from one or two examples found in a single study. After addressing the reasons for this, different examples from the 15th to the 19th century were analyzed, and the results obtained were presented.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Classical Turkish Poetry, Aruz, Turkish Aruz, Tadwīr, Mudawwar Couplets.

Arap Şiirinde Bir Aruz Hususiyeti Olan 'Tedvîr'in Klasik Türk Şiirindeki İzleri

Süreç

Geliş: 15/07/2024
Kabul: 10/10/2024

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif hakkı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

ÖZ

Araplarla irtibat kurmuş farklı milletler manzumelerinde, aruz ölçüsünü kendi dil imkânlarına uygun hâle getirerek kullanmıştır. Özellikle İran edebiyatında, 11. asırdan başlayarak Fars dilinin hususiyetlerine göre aruz şekillenmeye başlamış, Türk edebiyatında ise aruzun Türkçeye tatbikine dair birtakım hususlar, teorik zeminden ziyade pratikler neticesinde şekillenmiştir. Zamanla Türk şairleri aruzu, dillerine uygun hâle getirmeyi başarmış, kendi kuralları çerçevesinde oluşturdukları kaideler dairesinde Türkçe manzumeler meydana getirmiştir. Bununla birlikte, Arap şiirinde kullanılan aruz uygulamalarından bazılarını Türk şiirine adapte etmişlerdir. Bu uygulamalardan biri de bir kelimenin beytin iki mısraı arasında bölünmesi anlamına gelen *tedvîr* ve bu şekilde kaleme alınan *müdevver beyit*lerdir. Bugüne kadar Türk edebiyatında aruzla ilgili kaleme alınan eserlerde, yapılan farklı çalışmalarda *müdevver beyt*e hiç temas edilmemesi ya da birkaç örnekten hareketle Türk şiirinde bu kullanımın oldukça sınırlı sayıda olduğu sonucuna varılması, bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Buradan hareketle çalışmamızın amacı, Arap şiirinde kendisine yer bulan, Fars şiirinde hiç rastlanmadığı ifade edilen *tedvîr*in Türk şiirindeki durumunu ele almak ve dikkat çekilmemiş örnekler üzerinden *tedvîr* uygulamasının ve *müdevver beyit*lerin Türk edebiyatındaki varlığını izah etmektir. Öncelikle makalede, nitel araştırma yöntemlerinden belge analizi yöntemi kullanılarak aruzun tanımı, doğuşu, gelişimi, Türk şiirine intikali ve tatbiki üzerinde durulmuştur. Arap aruzu ile Türk aruzu arasındaki irtibata ve farklılıklara temas edilmiştir. Ardından *tedvîr* ve *müdevver beyit* kavramları izah edilerek tanımın farklı isimlendirmelerine temas edilmiş, Arap şiirindeki örneklerine değinilerek konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Türk şiirinde aruzun tatbiki ile ilgili kaynaklar incelemeye tabi tutulup *tedvîr* ve *müdevver beyit* kavramlarının Türk edebiyatında yer alıp almadığı araştırılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde *tedvîr* ve *müdevver beyit* kavramlarına ya ilgili kaynaklarda hiç temas edilmediği ya da incelenen tek eser üzerinde rastlanan bir ya da iki örnekten hareketle bazı çıkarımların yapıldığı görülmüştür. Bunun sebepleri üzerinde durulduktan sonra on beşinci yüzyıldan başlayarak on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanan süreçte elde edilen farklı örnekler irdelenmiş ve ulaşılan sonuçlar aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Klasik Türk Şiiri, Aruz, Türk Aruzu, Tedvîr, Müdevver Beyit.

[a] *bunyamin.aycicegi@istanbul.edu.tr* *0000-0002-6576-0786*

Citation / Atıf: Ayçiçeği, Bünyamin. "Arap Şiirinde Bir Aruz Hususiyeti Olan Tedvîr/Müdevver Beyitin Klasik Türk Şiirindeki İzleri". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 28/2 (Aralık 2024), 706-721. https://doi.org/10.18505/cuid.1516263

Giriş

Arapça kökenli bir sözcük olan aruz (عروض); yan, taraf, yanak, dağdaki ince yollar, usûl, bulut, diken yiyen koyun ve keçi, büyük çadırların orta direği, bir şeyin karşılaştırıldığı ölçü ve örnek, Mekke-Medine ve çevresinin ismi, ehlileştirilmemiş acemi dişi deve anlamlarına gelmektedir.[1] *Kâmûsu'l-Muhît*'te *aruz*un ne şekilde anlam genişlemesine uğrayarak bir edebiyat terimi hâline dönüştüğü şöyle izah edilmektedir:

"şi'r onunla mu'âraza ve mukâbele olunup tashîhle mevzûnu nâ-mevzûndan mütemeyyiz olduğu için (şiirin aruzla mukabele edilerek düzeltilmesi ve ölçülü olanıyla olmayanının seçilmesi sebebiyle); yâhûd 'ilm-i 'arûz 'ulûm-ı külliyyeden bir nâhiye olduğu için tesmiye olundu, zîrâ 'arûz, nâhiye ma'nâsına da gelir (veya aruz, ilimler içinde bir bölüm teşkil ettiği için); yâhûd baş öğrenmemiş 'acemî nâka gibi sa'b olup sühûletle tâlibe râm ve zelûl olmadığı için (veya ehlileştirilmemiş dik başlı bir deve gibi kolayca idaresi mümkün olmadığı için); yâhûd şi'r kendisine 'arz ve tatbîk olunmakla muvâfık olanı sahîh ve muhâlif geleni fâsid olduğu için (veya kendisiyle iyi şiirin kötü şiirden ayırt edildiği, ona uyanın doğru uymayanın yanlış olduğunun anlaşılmasını sağladığı için); yâhûd muhteri'i olan İmâm Halîl fenn-i mezbûre Mekke'de mülhem olduğu için (ya da mucidi İmam Halil bu ilmi Mekke'de bulduğu için) tesmiye olundu."[2]

Bununla birlikte kelimenin *çadırın orta direği* anlamının terimin oluşmasında dikkat çekici bir yanı olduğu söylenebilir. Bir çadırı orta direği nasıl ayakta tutuyorsa aruz da şiiri o şekilde ayakta tutmaktadır.[3]

Arap edebiyatında doğmuş, ardından Türk edebiyatı ile Fars edebiyatına ve Müslüman toplumların şiirlerine uzanan bir etki sahası meydana getirmiş olan aruzun doğuşu ve anlam çeşitliliği hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Arap şiirinin ilk dönemlerine gidildiğinde aruz, bir kasidenin ilk beytinin ilk mısraını ifade etmektedir. Ardından herhangi bir beytin ilk yarısına aruz denilmiş, zamanla vezin değişmelerinin şatrların sonlarında meydana geldiği tespit edilince Halil bin Ahmed (ö. 791) tarafından aruzun sınırları tayin edilmiştir. 8. yüzyılın ikinci yarısında Halil bin Ahmed aruzu, *bir beytin ilk yarısının son tef'ilesi* ve *vezin bilgisi* olarak tarif etmiştir.[4] Netice itibarıyla konuyla ilgili farklı kaynaklar incelendiği vakit aruzun ıstılahi anlamıyla ilgili şunlar söylenebilir: *Bir beytin ilk mısraının son tef'ilesi*[5]; *beyit içindeki uzun ve kısa değerli hecelerin*

[1] Sir James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon* (Beyrut: Mektebetu Lübnan [Librairie du Liban], 1987), "'arûz", 1296; Yaşar Çağbayır, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), "aruz", 305; Haluk İpekten, E*ski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 132; *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, "el-'arûd" (11.09.2024); *Vankulu Lügati*, "el-'arûd" (Erişim 11 Eylül 2024).

[2] *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, "el-'arûd" (Erişim 11 Eylül 2024).

[3] Haluk İpekten, E*ski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 132; Mehmet Ali Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019), 516.

[4] İrfan Mataracı, *el-Câmi'u li-Funûni'l-Lugati'l-Arabiyyeti ve'l-Arûz* (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sakafi,1987), 245-247; el-Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfî fi'l-Arûz ve'l-Kavâfî*, thk. Fahreddin Kabâve, (İstanbul: Dâru Celîsi'z-Zamân, 2022), 32-37; Nihad Mazlum Çetin, "Arûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 8 Mart 2024).

[5] Mehmet Ali Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye*, 516.

muayyen esaslara göre sıralanarak ahenkli gruplar teşkil etmesi[6]; *Arap şiirinin vezinlerini, doğrusunu, yanlışını ve bu vezinlere ârız olan zihaf ve illetleri öğretmeyi hedef alan ilim*[7]*; birim şiir konumundaki beyitlere ait harekeli veya sakin her bir hecenin, erbabınca meşru görülen küçük farklılıklar hariç, kendisiyle bire bir denk düştüğü vezinleri tespit, tayin ve tasnif etmeyi sağlayan klasik Arap dil bilimi zincirinin ileri halkalarından biri*[8]*; nazımda uzun ve kısa hecelerin ahenkli bir şekilde gruplaşması ve sıralanmasıyla meydana getirilmiş vezinler sistemi*[9].

Arap aruzu ile Türk aruzu arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların temel sebebi, Türkçedeki sesli harflerin durumu ve uzun sesin bulunmayışı olarak gösterilebilir. İlk dönem Türk şiirinde kullanılan hece ölçüsünün ve kendi gelenekleri içinde oluşturdukları nazım şekillerinin güçlü etkisiyle birlikte Farsların da katkısı sayesinde Türk şairleri, Türkçeyi aruza intibak gayreti içinde olmuşlardır. Öncelikle hece ölçüsüne yakın vezinleri kullanmayı tercih etmişler, bununla birlikte zaman içinde aruzu kendi dillerine uygun hâle getirmeyi başarmışlardır. İlk zamanlar hece ölçüsüne de en uygun vezinleri kullanmışlar, ardından Türkçenin ses yapısına uygun farklı vezinler tesis ederek *Kutadgu Bilig*'den günümüze uzanan süreçte aruzu Türkçeye tatbik edebilmişlerdir.[10]

İki mısradan müteşekkil olan beytin ilk mısraı *sadr*, ikinci mısraı ise *acûz* olarak isimlendirilmektedir. İlk mısraın son tef'ilesine *aruz* ikinci mısraın ilk tef'ilesine de *ibtidâ* denilmiştir.[11] Arap şiirinde kelimelerin sadece ilk beyitte birinci mısraın sonunda bitirilmesi esas olup daha sonraki beyitlerde kelimelerin ilk mısraın sonunda bitirilmesi zaruri değildir.[12] Böylece Arap şiirinde mısra sonuna tekabül eden kelimenin bir kısmı *sadr*ın son tef'ilesinde kalan kısmı da *ibtidâ*nın baş tarafında yer alabilmektedir. *Tedvir* olarak adlandırılan bu durum, Arap şiirinde yaygın olarak kullanılmasa da aruzun tatbikinde ve beytin tesisinde tabii görülmektedir.

Türk şiirinin aruz ve belagatine dair kaynaklarda ya tedvîr ve müdevver beyit kavramından hiç bahsedilmemekte ya da Türk şiirinde müdevver beyit örneklerine rastlanmadığı ifade

---

[6] Nihad Mazlum Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973), 59.

[7] Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Arûz*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 17.

[8] Abdurrahman Özdemir, "Aruz İlmi", *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, ed. İsmail Güler (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 358-359.

[9] Yakup Şafak, *Aruz Terimleri* (Konya: Tekin Kitabevi, 2003), 1.

[10] Aruzun Türkçeye uygun hâle getirilmesi ve Türk aruzunun tesisiyle ilgili bk. Ahmed Aymutlu, *Aruz: Türk Şiirinde Kullanılan Aruz Vezinleri ve Örnekleri* (İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1976), 6-11; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), 5-6; Haluk İpekten, E*ski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 140-141; 6-11. Mehmet Orhan Okay, "Türk Aruzunun Uygulanmasında Gelişen Usuller", *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*, ed. Ayşenur Külahlıoğlu İslam vd. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2007), 457-462; Mesut Bayram Düzenli vd., "Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 43 (Bahar 2018), 145-171; Ali İhsan Öbek, "Ne Türkçedir Ne Değildir [Türkçe Yabancı Kelimeler Üzerine Notlar: 1]", *Prof. Dr. Vahit Türk Armağanı*, ed. Ali İhsan Öbek vd. (İstanbul: Kesit Yayınları, 2020), 879-909; Ali İhsan Öbek, "Ne Türkçedir Ne Değildir 2", *Klasik Türk Edebiyatında Yerlilik*, ed. M. Fatih Köksal (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 2022), 231-245.

Ayrıca aruzun doğuşu, gelişimi ve Arap edebiyatındaki yeri hakkında detaylı bilgi için bk. Abdurrahman Özdemir, "Aruz İlmi", *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, 357-424.

[11] Abdurrahman Özdemir, "Aruz İlmi", 358.

[12] Nihad Mazlum Çetin, "Aruz", 59.

edilmektedir.[13] Bu konuya hasredilmiş herhangi bir akademik çalışma da bulunmamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla az sayıda araştırmacı, inceledikleri metinden hareketle, makalelerinde konuya değinmektedir. Sadık Yazar, *Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi* adlı makalesinde, *Mısra Sonundaki Kelimenin Ortadan Bölünmesi* başlığı altında konuya temas etmiş ve Seyyid Hüseyin'in *Türk edebiyatındaki kullanımı çok sınırlı bulunan bir aruz uygulamasına başvur*duğunu ifade etmiştir.[14] Mesut Bayram Düzenli ve Şahap Bulak'ın kaleme aldığı *Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri* başlıklı makalesinde konu *tefrîk* başlığı altında ele alınmış, Hüseyin b. Ahmed Sirozî'den iki beyit örneği aktarılmıştır.[15]

Türk edebiyatı literatüründe ilk defa bu makalede, Türkçenin aruza tatbikinde görülen *tedvîr*in Türk şiirine uygun hâlde nasıl kullanıldığı ele alınmıştır. Kaynaklarda Türkçe aruz uygulamalarında ya nadiren görüldüğü ya da bulunmadığı iddia edilen bu kullanımın bazı örnekler serdedilerek Türk şiirindeki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Tedvîr:

İlk anlamıyla tedvîr (تَدْوِير) çevirme, döndürme, dolaşdırma, bir şeyi yuvarlak-dairevî hâle getirme; müdevver (مُدَوَّر) de çevrilmiş, döndürülmüş; daire ve halka şeklinde, karpuz gibi yuvarlak nesne; değirmi demektir.[16]

Şiir ıstılahı içinde bir aruz terimi olarak tedvîr; *bir kelimenin, beytin iki mısraı arasında bölünmesidir. Kelimenin ilk kısmının birinci mısraın son tef'ilesinde (aruzda), diğer kısmının ise ikinci mısraın başında*

[13] İncelediğimiz kaynaklar için bk. Ali Kemal Belviranlı, *Aruz ve Âhenk* (Konya: Selçuk Yayınları, 1965); Ahmed Aymutlu, *Aruz: Türk Şiirinde Kullanılan Aruz Vezinleri ve Örnekleri*; Mehmet Kaya Bilgegil, Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belagat (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989); Yakup Şafak, *Aruz Terimleri*; Kâzım Yetiş, *Belâgattan Retoriğe* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006); Mehmet Orhan Okay, "Türk Aruzunun Uygulanmasında Gelişen Usuller", *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*, ed. Ayşenur Külahlıoğlu İslam vd. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2007), 457-462; Selçuk Uysal, *Belagat ve Edebi Sanatlar Lügati* (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2010); Haluk İpekten, E*ski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*; Mehmet Ali Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye*, 381.; Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, *Tercüme-i Hizânetü'l-Edeb*; Hatice Aynur vd. (ed.), *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XV Osmanlı Edebi Metinlerinde Teoriden Pratiğe Belagat* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2021); Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021); Ali Bulut, *Belâgat-i Müyessera; Meânî - Beyân – Bedî'* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022); Özer Şenödeyici vd. (ed.), *Eski Türk Edebiyatı Teorik Bilgiler* (İstanbul: Kut Yayınları, 2022).

[14] Sadık Yazar, "Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (2018), 160.

[15] Mesut Bayram Düzenli vd., "Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri", 166-167.

[16] Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî (Dersaadet: İkdam Matbaası, 1317), 391; Yaşar Çağbayır, *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı*, "Tedvîr", 4674; Luvis b. Nikola el-Ma'luf el-Yesui Ma'luf, *el-Müncid fi'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Mu'âsıra* (Beyrut : Dârü'l-Meşrik, 2013), 495; Çağbayır, "müdevver", 3349. Serdar Mutçalı, Arapça-Türkçe (Alfabetik) Sözlük, (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2011), "müdevver", 493; İlyas Karslı, Yeni Sözlük Arapça-Türkçe (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 921-925; Sir James W. Redhouse, *Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyye* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016), 131 ve 526.

(ibtidâda) bulunmasıdır.[17] Bu şekilde yazılan beyitlere de *müdevver beyit* denilmektedir. Aruz ilminde bu durum *idmâc,*[18] *idrâc* ve *tedmîcü'l-iştirâk*[19] olarak da isimlendirilmiştir.[20] Tedvîr aruzun imkânları dahilinde gerçekleştirilmekte, bir kusur olarak kabul edilmemektedir.

Tedvîr kelimesi edebiyat dışında terim anlamıyla kıraat ilminde de kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'i tahkikle hadr arasında orta bir okuyuş tarzıyla okumaya tedvîr denilmektedir.[21] Ayrıca klasik Türk şiirindeki akse dayalı bir söz oyunu olan ve bir şiirde geçen kelimelerin söz dizimini değiştirerek yeni ifadeler elde edilmesi;[22] dairevî (müdevver) şekilde yazılan görsel şiirler;[23] eklenen ziyade mısraı kendisinden sonraki uzun mısra başında tekrarlanarak meydana getirilen müdevver müstezad[24] ile makalemize konu olan tedvîr arasında ilgi bulunmamaktadır.

Arap şiirinde kelimelerin sadece ilk beyitte birinci şatrın (mısraın) sonunda bitirilmesi esas olup daha sonraki beyitlerde kelimelerin ilk şatrın sonunda bitirilmesi zaruri değildir.[25] Cahiliye döneminden başlayarak Arap şiirinin günümüze uzanan her döneminde ve aruzun bütün bahirlerinde görülebilen bu durum, bir kusur olarak kabul edilmemiş[26] vezin gereği yapılan bir aruz hususiyeti şeklinde ele alınmıştır.

---

[17] Nâzik el-Melâike, *Kadâyâ eş-Şi'iri'l-Muâsır* (Bağdad: Mektebetü'n-Nahda, 1965), 91-92; *el-Üslûbu's-sahîh fi'l-belâgati ve'l-arûz* (Beyrut: Mektebetü'l-Hayât, 1964), 92; Ahmed Kişk, *et-Tedvîr fi'ş-Şi'r Dirâse fi'n-Nahvi ve'l-Ma'nâ ve'l-Îkâ'* (Kahire: Külliyyetü Dâri'l-Ulûm, 1989), 7; Hafîze İsmail Ramazan Muhammed Ali Ali, "et-Tedvîrü fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî Esbâbuhu ve Devâfi'uhu", *Mecelletü Külliyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyyeti ve'l-Arabiyyeti li'l-benâti bi'l-İskenderiyyeti* 18/2 (2002), 885-887; Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Arûz*, 29; Ahmed el-Hâşimî, *Mîzânü'z-Zeheb fî Sınâ'ati Şi'ri'l-Arab* (Beyrut: Mektebetü Dâru'l-Beyrûtî, 2006), 35.

[18] İdmâc, belâgat ilminde farklı anlamda da kullanılmaktadır. Kısaca "övgü ya da yergi manası taşıyan, belli bir maksatla söylenen bir sözü başka bir anlam daha kazanacak şekilde kullanmak" anlamına gelen idmâc sanatı hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmet Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989), 204-205; Mehmet Ali Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye*, 233-234; Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, *Tercüme-i Hizânetü'l-Edeb*, nşr. Mücahit Kaçar-İlyas Karslı-Ahmet Akdağ (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020), 327-328.

[19] Mustafa b. Ahmed el-Bosnevî (ö. 1702) *Zübdetü'ş-Şürûhi't-Türkiyye* adlı *Bürde* şerhinde, makalemize de örnek olarak aldığımız 34. beytin izahında, bu hususu şöyle izah etmiştir: "Bu beytüŋ mısra'-ı evveli, sekaleyn lafzınuŋ 'yâ'sında tamâm olup nûn-ı meksûre mısra'-ı sânîdendür. Buŋa 'tedmîcü'l-iştirâk' san'atı dirler." Kenan Mermer, "İlm-i Belâgat Dairesinde Kasîde-i Bürde -Zübdetü'ş-Şurûhı't-Türkiyye Örneği", İslâmî İlimler Dergisi 14/2 (2019), 62.

[20] Mermer, "İlm-i Belâgat Dairesinde Kasîde-i Bürde -Zübdetü'ş-Şurûhı't-Türkiyye Örneği-", 62; İsmail Durmuş, "İdmâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Mayıs 2024).

[21] Selim Çakıroğlu, "Muḳaddimetü'l-Cezerî Şerh Geleneğinde Hüseyin b. Ali Amâsî'nin 'Dürr-i Meknûn' Adlı Eseri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (Bahar 2024), 239-241; Abdurrahman Çetin, "Tilâvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Mayıs 2024).

[22] Mehmet Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belagat*, 309; Bahir Selçuk, "Edebî Sanatlar", *Eski Türk Edebiyatı Teorik Bilgiler*, ed. Özer Şenödeyici, (İstanbul: Kut Yayınları, 2022), 301-302.

[23] Özer Şenödeyici, *Osmanlının Görsel Şiirleri*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2012), 164-182.

[24] Mehmet Ali Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye*, 381; *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (Ankara: AKDTYK Atatürk Kültür Merkezi, 2004), 4/283.

[25] Nihad Mazlum Çetin, "Aruz".

[26] Hafîze İsmail Ramazan Muhammed Ali Ali, "et-Tedvîrü fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî Esbâbihî ve Devâfi'ihî", 885-887; Yılmaz, "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri (Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri)", 132-133.

*Tedvîr*in ne olduğunu daha açık bir şekilde ifade edebilmek için Bûsîrî'nin (ö. 1297) *Bürde* kasidesinden bir beyti örnek olarak gösterebiliriz. *Kaside-i Bürde* ya da *Kaside-i Bür'e* adıyla meşhur olan şiirin 34. beytinde[27] yer alan tedvîr örneği şöyledir:

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْ نِ وَالْفَرِيقَيْنِ مِنْ عُرْبٍ وَمِنْ عَجَمِ

Hz. Muhammed dünyanın ve ahiretin, insanların ve cinlerin, Arapların ve Arap olmayan bütün milletlerin efendisidir.[28]

Bu örnekte görüldüğü üzere insanlar ve cinler anlamına gelen الثَّقَلَيْن (es-sekaleyn) kelimesi aruz gereği bölünmüş, birinci mısraın sonunda *fe'ilün* tef'ilesine karşılık olarak kelimenin *sekaley*... (ثَقَلَيْ) kısmı yazılmıştır. Kelimenin sonundaki *nun* harfi ikinci mısraın başında kalarak *ni ve'lferî*... (نِ وَالْفَرِي) hâlinde *mefâ'ilün* tef'ilesine karşılık gelmiştir.

Buna benzer şekilde, Arap edebiyatında vezin gereği kelimenin bir kısmının ilk mısraın sonunda, kalan kısmının da diğer mısraın başında yazılması hadisesine bazı beyitlerde rastlanmakta ve bu durum bir kusur olarak görülmemektedir. Böylece müdevver beyit örnekleri, cahiliye döneminden başlayarak günümüz Arap şiirine kadar birçok şiirde görülmektedir.[29]

2 Klasik Türk Şiirinde Müdevver Beyit Örnekleri

Türk şiirinde aruzun kullanımına ve Türk edebiyatında belagate dair kaynaklarda, müdevver beyit kavramından bahsedilmediğini veya Türk şiirinde müdevver beyit örneklerine rastlanmadığının ifade edildiğini, kaynakları da zikrederek, makalenin giriş bölümünde dile getirmiştik. Burada konuyla irtibatlı olarak Tahirü'l-Mevlevî'nin (Tahir Olgun) (ö. 1951) Türk edebiyatında *tedvîr*le ilgili düşüncesini aktarmak yerinde olacaktır. Tahirü'l-Mevlevî, İbn Kemâl'in (ö. 1534) Yavuz Sultan Selim (ö. 1520) için yazdığı mersiyesini açıklarken *tedvîr* örneği bulunan beytin şerhinde şöyle demektedir:[30]

"... (Araplar) kâfiye husûsunda Îrânlılarla bizim kadar müşkülpesend olmadıkları gibi vezinde kolaylığı iltizâm ederler. O cümleden olarak birinci mısrâ' sonuŋdaki kelime vezne sığmayacak olursa onuŋ bir iki hecesini ikinci mısrâ'a geçirirler... Fürs, husûsiyle Türk şâ'irleri bunu yapmadıkları hâlde İbn Kemâl, ... 'Arabların bu kâ'idesini Türkçeye tatbîk eylemiş. Öyle sanıyorum ki dîvânlarımızda böyle bir kullanışa râst gelinmez." [31]

Bu açıklamadan hareketle Tahirü'l-Mevlevî'nin de diğer pek çok araştırmacı gibi Türk şiirinde başkaca bir müdevver beyit örneğiyle karşılaşmadığı söylenebilir.

---

[27] Şerefüddîn Ebî Abdillâh Muhammed bin Sa'îd el-Bûsîrî, *Dîvânu'l-Bûsîrî*, thk. Muhammed Seyyid Geylânî (Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1374/1955), 192.

[28] Bünyamin Ayçiçeği, *Necîb Efendi'nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül İnceleme-Tevessül'le Karşılaştırma-Metin* (İstanbul: DBY Yayınları, 2020), 146-147.

[29] Ahmed Kişk, *et-Tedvîr fi'ş-şi'r dirâse fi'n-nahvi ve'l-ma'nâ ve'l-îkâ*, 37-42; Hafîze İsmail Ramazan Muhammed Ali Ali, "et-Tedvîrü fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî Esbâbuhu ve Devâfi'uhu", 925-936.

[30] Makale boyunca alıntılarda tam transkripsiyon kullanılmamış sadece hemze (ʾ), ayın (ʿ), uzun ünlüler (^) parantez içlerindeki işaretlerle gösterilmiştir.

[31] Bünyamin Ayçiçeği, "İbn Kemâl'in Yavuz Mersiyesi ve Tahir Olgun'un Şerhi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 40 (2019), 431.

Cevdet Paşazâde Ali Sedâd (ö. 1900) *Arûz-ı Osmânî* adlı eserinde, Türklerin aruzu bazı sebeplerden ötürü Araplardan ziyade Farslardan aldığını ve akabinde Türkçenin hususiyetlerine göre düzenlediğini ifade etmektedir. Bu durumu Fars şiirinde olduğu gibi Türk şiirinde de tedvîrin bulunmaması örneğinden hareketle şöyle izah etmektedir:

"'Arûz-ı Fârisî, arûz-ı 'Arabiyye'den me'hûz ise de beynlerinde ba'zı cihetle fark vardır: Meselâ 'Arablar bir beyti kelâm-ı müstakil 'addeylediklerinden eş'âr-ı 'Arabiyye'de bir kelimenin bir kısmı mısrâ'-ı evvelde ve diger kısmı dahı mısrâ'-ı ahirde kalabilir. Eş'âr-ı Fârisiyye'de ise her mısrâ' bir kelâm-ı müstakil i'tibâr olunur."[32]

Yaptığımız araştırmalar neticesinde 15. yüzyıldan başlayarak tespit edebildiğimiz müdevver beyit örneklerini kronolojik olarak sıralayıp izah etmeye çalıştık:

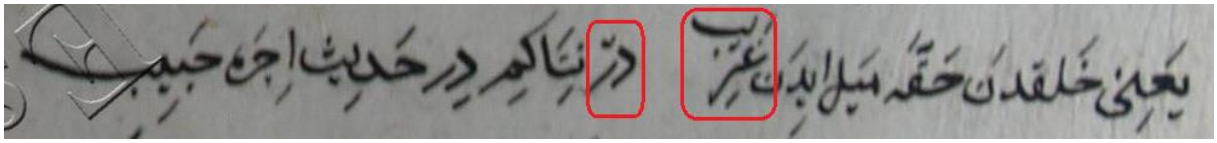
3. Müdevver Beyit Örnekleri

3.1. 15. yüzyıl Şairi Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiye Adlı Eserinden:

14404 beyitten müteşekkil olan *Mesnevî-i Murâdiye*, Mevlânâ'nın (ö. 1273) *Mesnevî*'sinin bilinen ilk manzum tercümesi ve şerhi olması bakımından önemlidir.[33] Mücahit Kaçar hazırladığı doktora tezinde, İbn Kemâl'in Yavuz mersiyesindeki benzer bir örnekten hareketle, *Mesnevî-i Murâdiye*'de geçen müdevver beyte şöyle temas etmiştir:[34]

"... kelime bölerek vezin oluşturma örnekleri edebiyatımızda pek görülen bir husus değildir. İbni Kemâl'in vezni sağlamak amacıyla başvurduğu bu yöntemin benzerine Muînî'nin *Mesnevî-i Murâdiyye* şerhinde geçen beytinde de rastlanmaktadır."

Böylece Türk edebiyatında tespit edilebilen ilk müdevver beyit örneği, *Mesnevî-i Murâdiye*'nin 795. beytinde bulunmaktadır:[35]

Ya'nî halkdan Hakk'a meyl iden ***garîb*** *dür nitekim dir Hadîs içre Habîb*

Beyit, remel bahrinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. **Garîbdür** kelimesindeki *-dür* eki, ikinci mısraın başında *fâ'ilâtün* tef'ilesinin ilk hecesine karşılık yazılmıştır.

3.2. İbn Kemâl'in Yavuz Mersiyesinden:

Yavuz Sultan Selim döneminin önemli âlimi ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın (ö. 1566) şeyhülislamı olan İbn Kemâl (Kemâlpaşazâde), aynı zamanda divan sahibi bir şairdir. Şiirlerinde mahlas

[32] Rumeysa Güven, "Cevdet Paşazâde Ali Sedâd'ın Aruza Dair Risalesi: Arûz-ı Osmânî", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 8/16 (Bahar 2022), 293.

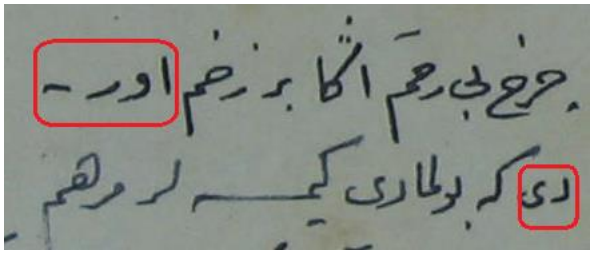
[33] Mu'înî, *Mesnevî-i Murâdiye*, nşr. Kemal Yavuz (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982), V-VI; Ali Yörür, "Mu'înî, Mu'în, Mu'înüddîn bin Mustafâ", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 08 Mart 2024).

[34] Mücahit Kaçar, *İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 33.

[35] Mu'înî, *Mesnevî-i Murâdiye* (Bursa: İnebey Ulucami, 1664), 30b.

kullanmayan İbn Kemâl[36] Yavuz Sultan Selim'in vefatının ardından türünün en seçkin örneklerinden olan mersiyesini yazmıştır.[37] Saraç, onun mahlas kullanmamasını ve mersiyesindeki bir beyitte mısra sonunda kelimeyi bölmesini, Arap edebiyatının şair üzerindeki tesiri olarak izah etmektedir.[38] Bu hususa Mücahit Kaçar da temas etmiş, İbn Kemâl'in Arap şairlerinden etkilenerek Türkçe şiirlerde vezni sağlamak için pek başvurulmayan bir yönteme başvurduğunu belirtmiştir.[39]

İbn Kemâl'in, her bendi on beyitten oluşan ve on bent hâlinde kaleme aldığı terci'-bendinde, bir tedvîr örneği bulunmaktadır. İlk bendin 9. beytinde yer alan örnek şöyledir:[40]

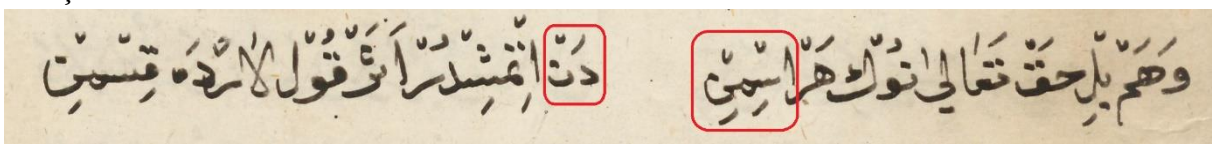

Çarh-ı bî-rahm aŋa bir zahm ***ur*** *dı ki bulmadı kimseler merhem*

Beyit, hafif bahrinde *fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'iün fe'ilün (fa'lün)* kalıbıyla yazılmıştır. **Urdı** kelimesindeki *-dı* eki, ikinci mısraın başında yazılarak *fe'ilâtün* tef'ilesinin ilk hecesini oluşturmuştur.

3.3. Hüseyin bin Ahmed-i Sirozî'nin Câmi'ü'l-Envâr 'alâ Tefsîri'l-İhlâs Adlı Eserinden:

Kaynaklarda hayatı hakkında oldukça sınırlı bilgi bulunan müellifin 16. yüzyıl sonu ila 17. yüzyılın başında yaşadığı tahmin edilmektedir.[41] İhlas suresinin tasavvufi tefsiri mahiyetinde olan ve yaklaşık 11.000 beyitten müteşekkil eserin 1062[42] ve 5240[43]. beyitleri müdevver olarak yazılmıştır.

1062. *Vü hem bil Hak Te'âlâ'nuŋ her* ***ismin*** ***den*** *itmişdür eser kullarda kısmın*[44]

[36] Kemâl Paşazâde, *Kemal Paşazâde Dîvân ve Diğer Şiirler*, nşr. Mehmet Ali Yekta Saraç (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021), 27-28.

[37] Kemâl Paşazâde, *Kemal Paşazâde Dîvân ve Diğer Şiirler*, 7.

[38] Kemâl Paşazâde, *Kemal Paşazâde Dîvân ve Diğer Şiirler*, 28.

[39] Mücahit Kaçar, *İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi*, 33.

[40] Kemâl Paşazâde, *Terci'-bend* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fethi Sezai Türkmen, 88), 15.

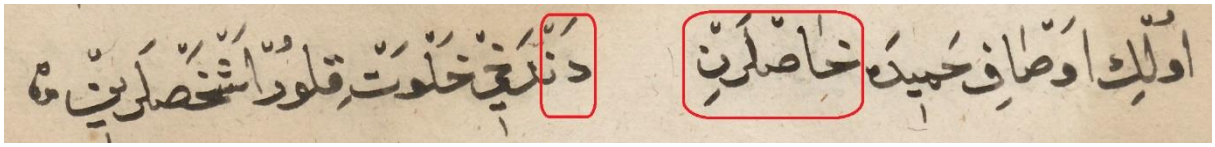
[41] Muhammet Nurullah Yurttaş, *Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî'nin Câmi'u'n-Nesâyih'i (İnceleme-Metin-Dizin)* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 13-15.

[42] Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî, *Câmiü'l-Envâr 'alâ Tefsîri'l-İhlâs* (İstanbul: Arkeoloji Müzesi, 66), 39a.

[43] Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî, *Câmiü'l-Envâr 'alâ Tefsîri'l-İhlâs* (İstanbul: Arkeoloji Müzesi, 66), 187a.

[44] Mesut Bayram Düzenli, *Hüseyin b. Ahmed Sirôzî'nin Câmiü'l-Envâr 'Alâ Tefsîri'l-İhlâs Adlı Eseri (1b-192b, İnceleme-Metin)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 598; Mesut Bayram Düzenli vd., "Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 43 (Bahar 2018), 167.

Beyit, hezec bahrinde *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. **İsminden** kelimesindeki -*den* eki, ikinci mısraın başında yazılarak *mefâ'îlün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.

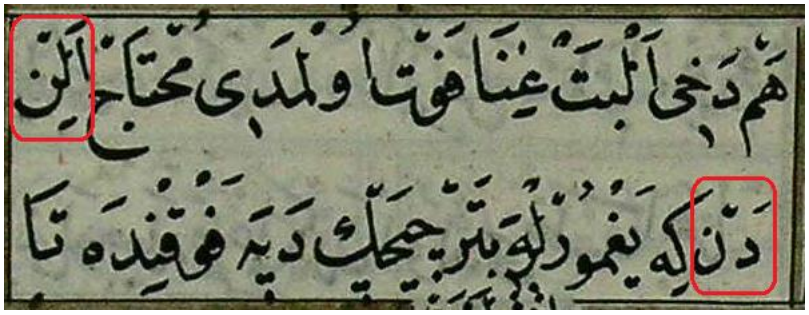
5240. *Ol ki evsâf-ı hamîde* ***hâsların*** ***dan*** *dahı halvet kılur eşhâsların*[45]

Beyit, remel bahrinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. **Hâslarından** kelimesindeki -*dan* eki, ikinci mısraın başında yazılarak *fâ'ilâtün* tef'ilesinin ilk hecesini oluşturmuştur.

3.4. Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi'nin (ö. 1640-41'den sonra) Manzum Kaside-i Bürde Tercümesinden:

Hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmayan Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi, *Bürde* literatürü içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Hüseyin Efendi'nin kendine has bir mizanpajla hazırladığı *Bürde* mecmuası, gerek kapsadığı eserler gerekse orijinal sayfa düzeni bakımından *Bürde* literatürü içinde oldukça önemli bir yere sahiptir.[46]

Hüseyin Efendi, manzum *Bürde* tercümesinde kaynak eserin 150. beytini müdevver şekilde yazmıştır:[47]

Hem dahı elbet gınâ fevt olmadı muhtâc ***elin*** ***den*** *ki yagmurla biter çiçek depe fevkında tâ*[48]

Beyit, remel bahrinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. **Elinden** kelimesindeki -*den* eki, ikinci mısraın başındaki *fâ'ilâtün* tef'ilesinin ilk hecesine karşılık gelmektedir.

3.5. Kozan Mekteb-i Rüşdiyesi Muallim-i Evveli Mehmed Tevfîk'in (ö. 1892'den sonra) Mevlîd-i Şerîf'inden:

Yapılan arşiv çalışmalarından hareketle 1870 yılında ya da bu yıla yakın bir zamanda dünyaya geldiği düşünülen[49] müellif eserini 1892'de yazmıştır. 771 beyitten müteşekkil olan mevlidin sadece 60. beytinde tedvîr yapılmıştır. Matbu olan eserdeki ilgili beyit şöyledir:

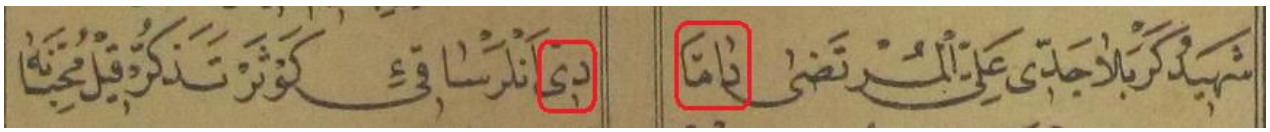
[45] Mesut Bayram Düzenli, *Hüseyin b. Ahmed Sirôzî'nin Câmiü'l-Envâr 'Alâ Tefsîri'l-İhlâs Adlı Eseri (1b-192b, İnceleme-Metin)*, 993; Düzenli vd., "Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri", 167.

[46] Sadık Yazar, "Osmanlı Telif Geleneğinde Istılahi ve Ameli Yönden Tercüme ve Şerh İlişkisi", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç Armağanı* (İstanbul: DBY Yayınları, 2023), 1134.

[47] Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi, *Terceme-i Kaside-i Bürde* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 4906), 45a.

[48] Sadık Yazar, "Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi", 160.

[49] İlknur Yıldız, *Mehmed Tevfîk: Mevlid-i Şerîf (İnceleme-Metin)*, (Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 11-12.

Şehîd-i Kerbelâ ceddi 'Aliyyü'l-Murtazâ ***dâmâ*** ***dı*** *anlar sâkî-i Kevser tezekkür kıl muhibbâne*

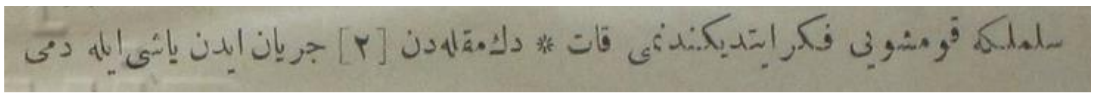
Beyit, hezec bahrinde *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* kalıbıyla yazılmıştır. **Dâmâdı** kelimesindeki *dı* hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *mefâ'îlün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.[50]

3.6. Mehmed Hayrî Efendi'nin (ö. 1924'ten sonra) Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesinden:

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan İstanbullu Şeyh Mehmed Hayrî Efendi'nin (ö.1924'ten sonra) kaynaklarda, hepsi dinî olmak üzere toplam sekiz eseri tespit edilmiştir.[51] Örneklerin yer aldığı eser[52], *Bürde*'nin manzum tercümesi olmakla beraber, beyitler hakkında pek çok açıklamayı da barındırması bakımından muhtasar bir şerh görünümündedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkçe manzum eserler içinde 11 örnek ile en fazla müdevver beyit bulunduran eserdir.

Mehmed Hayrî Efendi, Türkçe manzum *Bürde* literatürü içinde çok fazla örneğine rastlamadığımız şekilde tercümesini, kaynak metinle aynı şekilde basit bahrinde, *müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fâ'ilün* kalıbıyla yazmıştır. Birçok tasarrufu barındıran basit bahri *müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fa'ilün; mefâ'ilün fâ'ilün müstef'ilün fa'ilün* gibi farklı tef'ile çeşitleriyle kullanılabilmektedir.[53] Türk şiirinde oldukça nadir görülen bu bahrin örneklerine, genellikle bazı *Bürde* tercümelerinde rastlanmaktadır. Şimdi bu beyitleri sıralayarak Hayrî Efendi'nin uygulamalarını göstermeye çalışalım:

Kaside-i Bürde'nin 1. beyitinin tercümesi olan aşağıdaki beyitte **katdıŋ** kelimesindeki "dıŋ" hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *müstef'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine eklenmiştir.

Selemlige komşuyı fikritdiginden mi kat *dıŋ mukleden cereyân iden yaş ile demi*

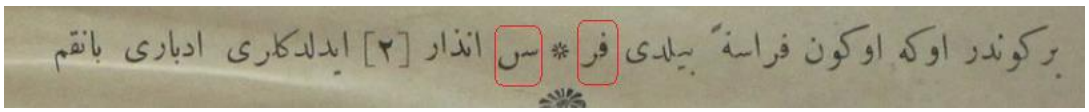
Kaside-i Bürde'nin 60. beyitinin tercümesi olan aşağıdaki beyitte **Fürs** kelimesindeki *sin* harfi, ikinci mısraın başında yazılarak *müstef'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine eklenmiştir.

[50] Bu örneği benimle paylaşan Prof. Dr. H. İbrahim Demirkazık'a ve öğrencisi İlknur Yıldız'a teşekkür ederim.

[51] Nagihan Çağlayan, "İstanbullu Şeyh Mehmed Hayrî ve Yeni Mevlid-i Şerîf Takrîr-i Şehâdeteyn ve Tezkîr-i Hıtâbeteyn'i", *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 39/2 (Aralık 2015), 268-270; Mustafa Yunus Gümüş vd., "Şeyh Mehmed Hayrî'nin Manzum Nasîhat-nâmesi", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Bahar 2020), 239-240; Mustafa Özkat, "Birden Fazla Mevlid Kaleme Almış Şairlerimiz ve Eserleri", *Türk Kültüründe Mevlit Geleneği Uluslararası Sempozyumu*, ed. Hakan Yekbaş, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2023), 838.

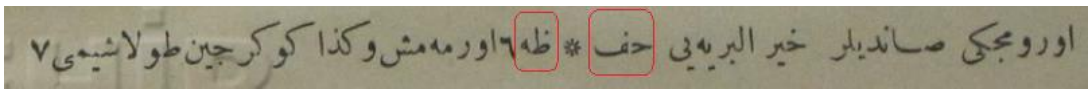
[52] Mehmed Hayri Efendi, *Hasîde-i Rûbe Neşîde-i Gülbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e* (İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1329). Eserle ilgili bir çalışma yapılmış, çalışmada tedvîr ve müdevver beyit kavramlarına temas edilmemiştir: Mehmed Hayri, *Mehmed Hayrî Hasîde-i Ravbe Neşîde-i Külbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e Yeni Bir Kaside-i Bür'e Şerhi*, nşr. Nagehan Çağlayan (Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2022).

[53] Veznin kullanılışı ve farklı tasarrufları için bk. Abdurrahman Özdemir, "Aruz İlmi", *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, ed. İsmail Güler (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 357-424.

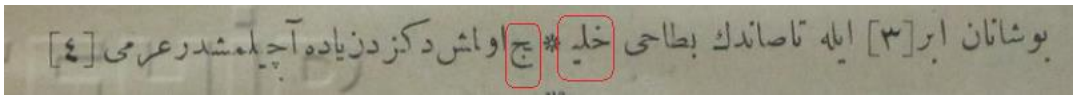
Bir gündür o ki o gün firâseten bildi ***Für*** *s'inzâr edildikleri idbârı bi'n-nikami*

Kaside-i Bürde'nin 78. beytinin tercümesi olan bu beyitte **hıfza** kelimesindeki *za* hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *mefâ'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.

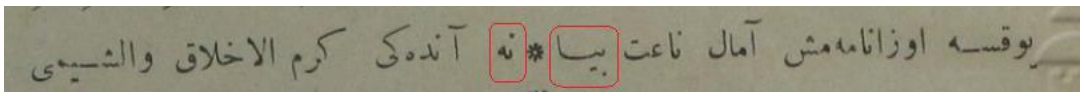
Örümcegi sandılar Hayru'l-beriyye'yi ***hıf*** ***za*** *örmemiş ve kezâ gögercin tolaşımı*

Kaside-i Bürde'nin 87. beytinin tercümesi olan bu beyitte **halîc** kelimesindeki *cim* harfi, ikinci mısraın başında yazılarak *müstef'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine eklenmiştir.

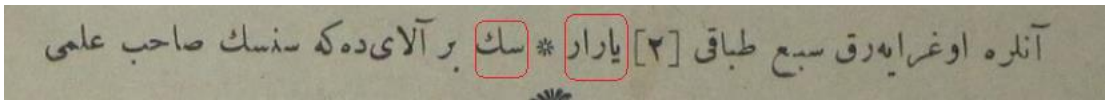
Boşanan ebr ile tâ sandıŋ bitâhı ***halî*** ***c****'olmış deŋizden ya da açılmışdır 'arimi*

Kaynak eserin 90. beytinin tercümesi olan aşağıdaki beyitte **beyâna** kelimesindeki *na* hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *mefâ'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.

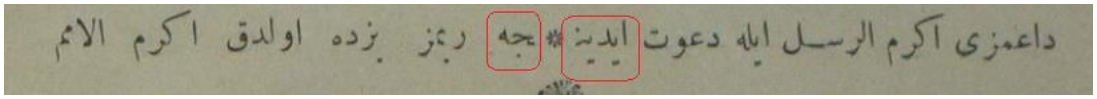
Yoksa uzanamamış âmâl-i nâ'at ***beyâ*** ***na*** *andaki keremü'l-ahlâki ve'ş-şiyemi*

Kaynak eserin 110. beytinin tercümesi olan bu beyitte **yararsın** kelimesindeki *sın* hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *müstef'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.

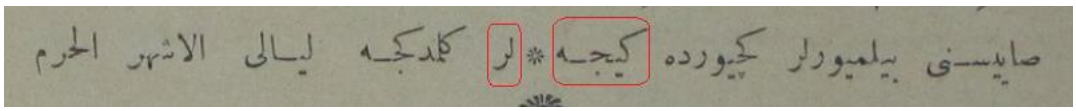
Anlara ugrayarak seb'-i tıbâkı ***yarar*** ***sıŋ*** *bir alayda ki sensiŋ sâhib-i 'alemi*

Kaynak eserin 117. beytinin tercümesi olan bu beyitte **idince** kelimesindeki *ce* hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *mefâ'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.

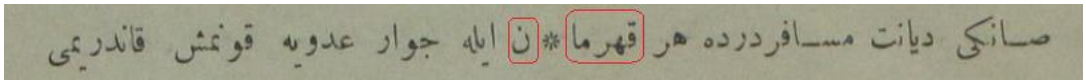
Dâ'ımızı ekremü'r-rusl ile da'vet ***idin*** ***ce*** *Rabbimiz biz de olduk ekremü'l-ümemi*

Kaynak eserin 121. beytinin tercümesi olan aşağıdaki beyitte **geceler** kelimesindeki *ler* hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *müstef'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.

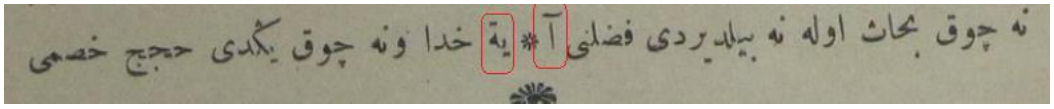
Sayısını bilmiyorlar geçiyor da ***gece*** ***ler*** *gelmedikce leyâli'l-eşhürü'l-hurumi*

Kaynak eserin 122. beytinin tercümesi olan aşağıdaki beyitte **kahramân** kelimesindeki *n* harfi ikinci mısraın başında yazılarak *mefâ'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine eklenmiştir.

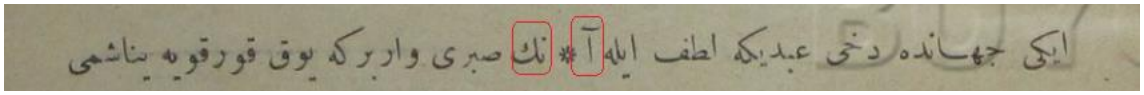
Sanki diyânet misâfirdir de her ***kahramâ*** ***n****'ile civâr-ı 'adûya konmuş kan deri mi*

Kaynak eserin 138. beytinin tercümesi olan bu beyitte **âyât** kelimesindeki *yât* hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *müstef'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.

Ne çok bahhâs olana bildirdi fazlını ***â*** ***yât****-ı Hudâ vü ne çok yeŋdi hucac hasımı*

Kaynak eserin 158. beytinin tercümesi olan bu beyitte **anıŋ** kelimesindeki *nın* hecesi, ikinci mısraın başında yazılarak *müstef'ilün* tef'ilesinin ilk hecesine tekabül etmiştir.

İki cihânda dahı 'abdine lutf eyle ***a*** ***nıŋ*** *sabrı varır ki yok korkuya yanaşa mı*

Sonuç

Arap şiirinde, mısra esaslı değil beyit esaslı bir ölçü ve anlam çerçevesi bulunduğu için ilk beyit dışında diğer beyitlerde kelimenin birinci mısraın sonunda bitirilmesi zorunlu değildir. Bu durum Arap şiirinde müdevver beyit örneklerine rastlanmasını ve bunun bir kusur olarak görülmemesini sağlamıştır. Buna rağmen Arap edebiyatında şairler, müdevver beyit kullanmayı sıklıkla tercih etmemişler, zaman zaman şiirlerinde tedvîr örneklerine yer vermişlerdir.

Bugüne kadar Türk şiirinin aruz ve belagatine dair kaynaklarda müdevver beyitlerden ya hiç bahsedilmemiş ya da Türk şiirinde tedvîr örneklerine rastlanmadığı ifade edilmiştir. Konu hakkında bilgi veren kimi şârihler ve araştırmacılar da bu durumun Arap şiirine has bir kullanım hususiyeti olduğunu ifade etmişlerdir. Bazı son dönem araştırmacıları da Türk edebiyatında nadiren müdevver beyit örneklerine rastlandığını, konu ettikleri metinde geçen bir ya da iki beyit örneğinden hareketle ifade etmişlerdir.

Bu makaleyle Türk edebiyatında, 15. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıla kadar müdevver beyit örneklerinin bulunduğu izah edilmiştir. Farklı yüzyıllardan tespit edilebilen 17 örneğin ağırlıklı olarak dinî mahiyetteki mesnevilerde yer alması dikkat çekici bir durumdur. Tedvîr örneklerinin

Arap şiirinde yaygın olması ve ilgili Türkçe eserlerin müelliflerinin de Arap şiiriyle ilgilenen ve bu yönde eğitim almış kişilerden oluşması, ayrıca mesnevi nazım şeklinin de çoğunlukla didaktik konulu eserlerin yazımında kullanılması, bunun sebepleri arasında gösterilebilir. İlgili eserlerin şairlerinin bu hususu, sıra dışı bir hususiyet olarak ele alıp eserlerinin mukaddimelerinde ya da beytin yer aldığı sayfanın derkenarında belirtmemeleri de kullanımın yaygın olmasa da bilinir olduğunu, müellifleri tarafından izah edilmesi gereken bir hususiyet ya da Türk şiiri için gayritabii bir durum olarak görülmediğini düşündürmektedir.

Müdevver beyit örneklerinin çoğunlukla tercüme mahiyetindeki eserlerde görüldüğü bu çalışmayla anlaşılmıştır. Eldeki örneklere bakacak olursak çoğunlukla kelimede ikinci mısraa sarkan kısımların hâl, zaman, ilgi ve çoğul eki gibi çekim eklerinin olduğu tespit edilmiştir. Böylece Türk şairlerinin kelimenin mısralar arasında bölünmesinde, dilin yapısal özelliklerine, kelimenin köküne ve ekine göre hareket ettikleri söylenebilir.

Yapılan bu tespitlerden hareketle, Türk şiirinde müdevver beyit örneklerine rastlanmadığı ve bu kullanımın Türk şiirine uygun olamayacağı yönündeki görüşlerin yerinde olmadığı görülmüştür. Bundan sonraki çalışmalarda beyitlere bu gözle bakıldığı takdirde, başka müdevver beyit örneklerine de rastlanabileceği anlaşılmıştır. Hatta bazı mısralarda vezin eksikliği/kusuru bulunduğu düşünülen kimi beyitlerin tekrar ele alınarak müdevver beyit örneklerinden hareketle manzumelerin şeklî olarak yeniden değerlendirilmesi tavsiye edilebilir. Son olarak inceleme kısmında aktardığımız Arap şiiriyle ilgili bazı kaynaklarda müdevver beytin bir nazım şekli, türü ya da belagat hususiyeti olarak aktarılmasının Türk şiirine tatbik edilemeyeceğini; *tedvîr*in Türk edebiyatında nazım şekli, türü ya da belagat hususiyetinden ziyade aruza dair bir uygulama olarak ele alınması gerektiğini düşündüğümüzü ifade etmek isteriz.

Kaynakça

Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî. *Tercüme-i Hizânetü'l-Edeb*. nşr. Mücahit Kaçar vd. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.

Ahmed Kişk. *et-Tedvîr fi'ş-Şi'r Dirâse fi'n-Nahvi ve'l-Ma'nâ ve'l-Îkâ'*. Kahire: Külliyyetü Dâri'l-Ulûm, 1989.

Ahmed el-Hâşimî. *Mîzânü'z-Zeheb fî Sınâ'ati Şi'ri'l-Arab*. Beyrut: Mektebetü Dâru'l-Beyrûtî, 2006.

Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi. *Terceme-i Kaside-i Bürde*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 4906.

Ayçiçeği, Bünyamin. "İbn Kemâl'in Yavuz Mersiyesi ve Tahir Olgun'un Şerhi". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 40 (2019), 417-450.

Ayçiçeği, Bünyamin. *Necîb Efendi'nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül İnceleme-Tevessül'le Karşılaştırma-Metin.* İstanbul: DBY Yayınları, 2020.

Aymutlu, Ahmed. *Aruz: Türk Şiirinde Kullanılan Aruz Vezinleri ve Örnekleri*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1976.

Aynur, Hatice vd. (ed.). *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XV Osmanlı Edebi Metinlerinde Teoriden Pratiğe Belagat.* İstanbul: Klasik Yayınları, 2021.

Belviranlı, Ali Kemal. *Aruz ve Âhenk.* Konya: Selçuk Yayınları, 1965.

Bilgegil, Mehmet Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.

Bulut, Ali. *Belâgat Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.

Bulut, Ali. *Belâgat-i Müyessera; Meânî - Beyân – Bedî'*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022.

Çağbayır, Yaşar. *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük.* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

Çağlayan, Nagihan. "İstanbullu Şeyh Mehmed Hayrî ve Yeni Mevlid-i Şerîf Takrîr-i Şehâdeteyn ve Tezkîr-i Hıtâbeteyn'i". *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 39/2 (Aralık 2015), 265-292.

Çakıroğlu, Selim. "Muḳaddimetü'l-Cezerî Şerh Geleneğinde Hüseyin b. Ali Amâsî'nin 'Dürr-i Meknûn' Adlı Eseri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (Bahar 2024), 239-241. https://doi.org/10.15247/devdergisi.1487237.

Çetin, Abdurrahman. "Tilâvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Mayıs 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/tilavet

Çetin, Nihad Mazlum. "Arûz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 8 Mart 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/aruz

Çetin, Nihad Mazlum. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

Durmuş, İsmail. "İdmâc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Mayıs 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/idmac

el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi. Erişim 23 Şubat 2024. https://kamus.yek.gov.tr/

Düzenli, Mesut Bayram vd. "Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 43 (Bahar 2018), 145-171. https://doi.org/10.21563/sutad.447273

Gümüş, Mustafa Yunus vd. "Şeyh Mehmed Hayrî'nin Manzum Nasîhat-nâmesi". *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Bahar 2020), 239-240. https://doi.org/10.33931/abuifd.685905

Güven, Rumeysa, "Cevdet Paşazâde Ali Sedâd'ın Aruza Dair Risalesi: Arûz-ı Osmânî", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 8/16 (Bahar 2022), 293. https://doi.org/10.28981/hikmet.1077613.

el-Hatîb et-Tebrîzî. *el-Vâfî fi'l-Arûz ve'l-Kavâfî*. thk. Fahreddin Kabâve. İstanbul: Dâru Celîsi'z-Zamân, 2022.

Hafîze İsmail Ramazan Muhammed Ali Ali. "et-Tedvîrü fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî Esbâbuhu ve Devâfi'uhu". *Mecelletü Külliyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyyeti ve'l-Arabiyyeti li'l-benâti bi'l-İskenderiyyeti* 18/2 (2002), 885-887.

Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî. *Câmiü'l-Envâr 'alâ Tefsîri'l-İhlâs*. İstanbul: Arkeoloji Müzesi, 66.

İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 16. Basım, 2013.

Kaçar, Mücahit. *İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.

Karslı, İlyas. *Yeni Sözlük Arapça-Türkçe*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

Kemâl Paşazâde. *Kemal Paşazâde Dîvân ve Diğer Şiirler*. nşr. Mehmet Ali Yekta Saraç. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021.

Kemâl Paşazâde. *Terci'-bend*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fethi Sezai Türkmen, 88.

Luvis b. Nikola el-Ma'luf el-Yesui Ma'luf. *el-Müncid fi'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Mu'âsıra*. Beyrut : Dârü'l-Meşrik, 2013.

Mataracı, İrfan. *el-Câmi'u li-Funûni'l-Lugati'l-Arabiyyeti ve'l-Arûz*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sakafi, 1987.

Mehmed Hayri Efendi. *Hasîde-i Rûbe Neşîde-i Gülbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e*. İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1329.

Mehmed Hayri Efendi. *Mehmed Hayrî Hasîde-i Ravbe Neşîde-i Külbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e Yeni Bir Kaside-i Bür'e Şerhi*. nşr. Nagehan Çağlayan. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2022.

Mermer, Kenan. "İlm-i Belâgat Dairesinde Kasîde-i Bürde -Zübdetü'ş-Şurûhı't-Türkiyye Örneği-". *İslâmî İlimler Dergisi* 14/2 (2019), 43-70.

Mesut Bayram Düzenli. *Hüseyin b. Ahmed Sirôzî'nin Câmiü'l-Envâr 'Alâ Tefsîri'l-İhlâs Adlı Eseri (1b-192b, İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Mu'înî. *Mesnevî-i Murâdiye*. Bursa: İnebey Ulucami, 1664.

Mu'înî. *Mesnevî-i Murâdiye*. nşr. Kemal Yavuz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe (Alfabetik) Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2011.

Nâzik el-Melâike. *Kadâyâ eş-Şi'iri'l-Muâsır*. Bağdad: Mektebetü'n-Nahda, 1965.

Okay, Mehmet Orhan. "Türk Aruzunun Uygulanmasında Gelişen Usuller". *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*. ed. Ayşenur Külahlıoğlu İslam vd. 457-462. Ankara: Grafiker Yayınları, 2007.

Öbek, Ali İhsan. "Ne Türkçedir Ne Değildir [Türkçe Yabancı Kelimeler Üzerine Notlar: 1]". *Prof. Dr. Vahit Türk Armağanı*. ed. Ali İhsan Öbek vd. İstanbul: Kesit Yayınları, 2020.

Öbek, Ali İhsan. "Ne Türkçedir Ne Değildir 2". *Klasik Türk Edebiyatında Yerlilik*. ed. M. Fatih Köksal. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 2022.

Özdemir, Abdurrahman. "Aruz İlmi". *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*. ed. İsmail Güler. 357-424. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.

Özkat, Mustafa. "Birden Fazla Mevlid Kaleme Almış Şairlerimiz ve Eserleri". *Türk Kültüründe Mevlit Geleneği Uluslararası Sempozyumu*. ed. Hakan Yekbaş. 837-866. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2023.

Redhouse, Sir James W. *A Turkish and English Lexicon.* Beyrut: Mektebetu Lübnan [Librairie du Liban], 1987.

Redhouse, Sir James W. *Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

Saraç, Mehmet Ali Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.

Selçuk, Bahir. "Edebî Sanatlar". *Eski Türk Edebiyatı Teorik Bilgiler*. ed. Özer Şenödeyici. 301-302. İstanbul: Kut Yayınları, 2022.

Şafak, Yakup. *Aruz Terimleri.* Konya: Tekin Kitabevi, 2003.

Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdam Matbaası, 1317.

Şenödeyici, Özer vd. (ed.). *Eski Türk Edebiyatı Teorik Bilgiler.* İstanbul: Kut Yayınları, 2022.

Şenödeyici, Özer. *Osmanlının Görsel Şiirleri*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012.

Şerefüddîn Ebî Abdillâh Muhammed bin Sa'îd el-Bûsîrî. *Dîvânu'l-Bûsîrî.* thk. Muhammed Seyyid Geylânî. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1374/1955.

Tural, Hüseyin. *Arap Edebiyatında Arûz*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü. Ankara: AKDTYK Atatürk Kültür Merkezi, 2004.

Uysal, Selçuk. *Belagat ve Edebi Sanatlar Lügati.* İstanbul: Doğu Kitabevi, 2010.

el-Üslûbu's-sahîh fi'l-belâgati ve'l-arûz. Beyrut: Mektebetü'l-Hayât, 1964.

Vankulu Lügati. Erişim 23 Şubat 2024. https://kamus.yek.gov.tr/

Yazar, Sadık. "Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (2018), 145-187.

Yazar, Sadık. "Osmanlı Telif Geleneğinde Istılahi ve Ameli Yönden Tercüme ve Şerh İlişkisi". *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç Armağanı.* İstanbul: DBY Yayınları, 2023.

Yetiş, Kâzım. *Belâgattan Retoriğe*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

Yıldız, İlknur. *Mehmed Tevfîk: Mevlid-i Şerîf (İnceleme-Metin)*. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Yılmaz, İbrahim. "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri (Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri". *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 108-133.

Yörür, Ali. "Mu'înî, Mu'în, Mu'înüddîn bin Mustafâ". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 08 Mart 2024. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muini-muin-muinuddin-bin-mustafa

Yurttaş, Muhammet Nurullah. *Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî'nin Câmi'u'n-Nesâyih'i (İnceleme-Metin-Dizin)*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.